

การมีส่วนร่วมของประชาชนและเงื่อนไขที่แสดงให้เห็นถึงการกลายเป็นสถาบันขององค์กร
ประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน

ในระยะเริ่มแรกของโครงการพัฒนาชนบทแคว้นบม - สียัก จะเห็นว่ามิ
ไค้มุงความสนใจไปที่การมีส่วนร่วมของประชาชนเท่าใดนัก ในระยะแรกนักพัฒนาจะ
มีบทบาทเป็นผู้ให้และเป็นพี่เลี้ยงของชาวบ้าน เช่นนำของมาแจก หรือเป็นผู้วางแผน
ทำกิจกรรมต่าง ๆ เสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ แม้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป
สนใจที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของผู้ที่ยากจนในชุมชนเป็นหลักสำคัญก็ตาม ก็ต้อง
ประสบกับความล้มเหลวแต่จากการไค้สรุปความล้มเหลวในการทำงานที่ผ่านมา ตลอดจน
จนการไค้ใช้ชีวิตในชุมชนไค้ทำความเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้นักพัฒนาเห็น
ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพิจารณาและวางแผนโครงการพัฒนา
ดังนั้นนักพัฒนาจึงไค้เปลี่ยนบทบาทการทำงานของตนเองจากการเป็นผู้ให้เป็นผู้พี่เลี้ยงของ
ชาวบ้าน มาเป็นการพยายามสร้างความไว้วางใจให้กับชาวบ้าน ศึกษาถึงปัญหาความ
ต้องการที่แท้จริงของชุมชน (เป็นบทบาทของการปรับตัว) กระตุ้นให้ชุมชนไค้คิดถึงปัญหา
และตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาคด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพานักพัฒนาแต่อย่างเดียว
(เป็นบทบาทในการกระตุ้น) และเมื่อตัดสินใจเลือกแนวทางไค้แล้วก็พยายามใช้ทรัพยากร
ภายในชุมชนให้มากที่สุด และนักพัฒนาจะคอยเสริมบางจุด คือทางด้านความรู้ หรือทุน
ทรัพย์บางส่วน (เป็นบทบาทในการระดมทรัพยากร) นอกจากนี้นักพัฒนาจะมีบทบาทใน
การประสานกับหน่วยต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อให้เกิดจุดร่วมกันในการทำงาน
ไม่เกิดความซ้ำซ้อนในการทำงาน (เป็นบทบาทในการประสานงาน) จากการทำงาน
ของนักพัฒนาดังกล่าว ประกอบกับบุคคลที่นักพัฒนาสัมพันธ์ด้วย คือ กลุ่มชาวบ้าน ครู
และผู้นำชุมชน ที่ร่วมงานกันมาตั้งแต่ต้น เป็นกลุ่มที่มีความกระตือรือร้น และมีข้อต่อ
ต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จึงสามารถผลักดันให้เกิดกลุ่ม ชนาคารข้าว ชนาคาร

ควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาขึ้นในชุมชน ซึ่งกลุ่มทั้ง ๓ นี้ สามารถแก้ปัญหาในชุมชนได้ และเป็นตัวนำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน และมีหนทางที่นำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองในอนาคตได้ (รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะกล่าวอย่างชัดเจนในหัวข้อของการกลายเป็นสถาบันของกลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา) และสิ่งนี้เองที่ผู้วิจัยเห็นว่า เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนขึ้นตรงจุดนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การมีส่วนร่วมมิได้หมายถึง การออกเสียงเลือกตั้ง หรือการมีกิจการต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเข้าร่วมอย่างมากมาย หรือการที่ผู้นำอย่าง เป็นทางการ ไปชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าร่วมเช่นนี้อาจเป็นผลของการหวังประโยชน์หรือความเกรงใจ ไม่ใช่จากสำนึกของชาวบ้านเอง การเข้าร่วมแบบนี้จะมีการคืนตัวในคอนแรกเท่านั้นที่สื่อก็คงล้มไป ดังเช่นการทำงานของโครงการในระยะแรกนั่นเอง

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวความคิดของหลายท่านที่กล่าวข้างต้นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นควรมี ๔ ระดับ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาวิเคราะห์สาเหตุ พิจารณาแนวทางแก้ไข
๒. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไข และวางโครงการ
๓. การมีส่วนร่วมปฏิบัติตามโครงการที่วางไว้
๔. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่ได้จากโครงการ

แก้ปัญหา

๕. ประเมิน

ดังนั้น ในการ เกิดกลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา จึงเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา นอกจากจะเกิดจากการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนตามบทบาท ๔ ด้าน คือ บทบาทในการปรับตัว บทบาทในการกระตุ้น บทบาทในการระดมทรัพยากร บทบาทในการประสานงาน ซึ่งได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ที่สำคัญยังเป็นผลที่มาจากความร่วมมือของชาวบ้านในการผลักดันส่งเสริมให้เกิดกลุ่มดังกล่าวเพื่อสร้างการพัฒนาในหมู่บ้าน กล่าวคือ

๑. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ ค้นหาปัญหาวิเคราะห์สาเหตุและพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหา เมื่อพิจารณาตั้งแต่ก่อนที่จะก่อตั้งกลุ่มทั้ง ๓ ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการ ค้นหาปัญหาที่ทำให้เกิดความยากจนในหมู่บ้าน ซึ่งในช่วงนี้จะใช้เวลาในการพูดคุย ถกเถียงกันอยู่นานกว่า จะสรุปออกมาได้ว่าปัญหาการขาดแคลนข้าว ขาดแคลนควาย และการ เป็นหนี้สินเป็นปัญหาใหญ่ของหมู่บ้านที่จะต้องแก้ไข เมื่อทราบถึงปัญหา แล้วชาวบ้านก็มีการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาค้าง ๆ โดยได้รับการ เสริมความรู้จาก นักพัฒนาควาย เช่นการพาไปทัศนศึกษาดูงาน การ เชิญวิทยากร จากที่ต่าง ๆ และผู้ทรง คุณวุฒิมาอภิปรายในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้มีการสรุปประสบการณ์ที่ได้ไปพบเห็นมาถกเถียง ข้อดีข้อเสียกันอยู่นาน และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชาวบ้าน ในเขตพัฒนาที่ไป ดูงานด้วย จนในที่สุดสามารถสรุปแนวทางในการแก้ปัญหาของหมู่บ้านได้ว่า แนวทาง ในการแก้ปัญหาการขาดแคลนข้าว ควรจะตั้งธนาคารข้าวขึ้นในหมู่บ้าน แนวทางแก้ปัญหา เรื่องขาดแคลนควายควรมีธนาคารควาย ส่วนการแก้ไขเรื่องหนี้สินสินของชาวบ้าน ก็ควรมีกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือกันภายในหมู่บ้าน

๒. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขและวางโครงการ แก้ปัญหา เมื่อชาวบ้านได้ค้นพบแนวทางในการแก้ไขปัญหาค้างกล่าว ก็ยังได้มีการ เปิด ประชุมเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับรู้ในวิธีการแก้ปัญหาค้างกล่าว ได้มีการแสดงความคิดเห็น เสนอข้อดีข้อเสียของวิธีการแก้ปัญหาค้างกล่าว กว่าที่กลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนาจะถูกลยอมรับเป็นเอกฉันท์ ว่าจะสามารถนำไปสู่การแก้ ปัญหาภายในชุมชนได้ ก็ใช้เวลาไปประมาณกว่า ๓ เดือน เมื่อชาวบ้านมีมติร่วมกัน ให้ก่อตั้งกลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา ขึ้นมาแก้ ปัญหาในหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านก็ยังได้ร่วมกันวางระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการดำเนินงานของกลุ่ม เช่นวางกฎเกณฑ์ในการ เป็นสมาชิกกลุ่ม การกู้ยืมข้าว, ควาย, หรือเงิน จากกลุ่มการใช้หนี้แก่กลุ่ม นอกจากนี้ยังร่วมในการ เลือกตั้งกรรมการกลุ่มขึ้นมาบริหาร งาน และยังกำหนดบทบาทของกรรมการอีกด้วย

๓. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติตามโครงการที่วางไว้ เมื่อชาวบ้าน ได้ร่วมการวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของกลุ่มแล้ว ก็ร่วมในการดำเนินการตามเงื่อนไขที่

ทางไว้ เช่น การเป็นสมาชิก การกู้ยืม และการใช้คืน ไม่มีผู้ฝ่าฝืน แม้มีผู้ฝ่าฝืน ก็จะทำเนิการตามเงื่อนไขที่วางไว้ อย่างเช่นในกรณี ธนาคารควายมีสมาชิกคนหนึ่ง ไม่ให้นำควายที่ได้จากธนาคาร ไปเลี้ยงเพื่อใช้งานแต่กลับนำไปให้ผู้อื่นเช่าต่อ ซึ่งผิด วัตถุประสงค์ของธนาคาร ดังนั้นจึงถูกยึดควายคืนมา เป็นต้น

๔. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ กลุ่มทั้ง ๓ สามารถแก้ปัญหา เฉพาะหน้าและในระยะยาวไว้กับชาวบ้าน ผลประโยชน์ของกลุ่มจะตกอยู่กับชาวบ้าน อย่างแท้จริง เพราะชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ คัดลึนพิจารณาถึงผลประโยชน์ในการทำงาน ของกลุ่มว่าจะต้องตกอยู่กับส่วนรวมไม่ใช่ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยจะเห็นได้จากในการ กรณีกู้ยืมข้าว, ควาย หรือเงินจากกลุ่มทั้ง ๓ นอกจากจะได้รับความเห็นจากคณะกรรมการ ครึ่งหนึ่งแล้ว ยังจะต้องได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้าน โดยเปิดให้มีการประชุมใน เรื่องนี้อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความยุติธรรม และป้องกันการ เล่นพรรคเล่นพวก ผล ประโยชน์จึงตกกับผู้ที่คือจริง ๆ กลุ่มทั้ง ๓ ก็สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ จริง จังนั่นเอง

๕. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการ ประเมินผลโครงการ ชาวบ้านสามารถสรุปได้ ว่าการ เกิดกลุ่มทั้ง ๓ สามารถทำประโยชน์ให้แก่เขาอย่างไร โดยสะท้อนออกมาให้เห็น ว่า เขามั่นใจว่ากลุ่มทั้ง ๓ สามารถเป็นแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้าน เขาจะสามารถแก้ ปัญหาต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านด้วยตัวเอง ไม่ต้องพึ่งพาท้องค์กรภายนอกต่อไป

จะเห็นว่าการ เกิดกลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อ การพัฒนา ขึ้นในชุมชนได้สร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงขึ้นภายในชุมชน ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมด้วยความมีสำนึกและมีความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง ไม่ใช่เป็นไป โดยบังคับหรือถูกวางกรอบจากภายนอก

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทการทำงานของกลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และ กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา ที่เกิดขึ้นมานั้น ก็จะพบว่ากลุ่มทั้ง ๓ ใกล้เคียงเป็นสถาบัน ของชุมชนที่สามารถแสดงบทบาท เพื่อตอบสนองความต้องการ ของชุมชนได้อย่างแท้จริง กล่าวคือกลุ่มทั้ง ๓ สามารถแสดงบทบาทในการแก้ปัญหาของชุมชนได้ทั้งปัญหา เฉพาะหน้า

และระยะยาว เป็นแกนนำในการพัฒนาในค้ำอื่น ๆ ในชุมชนและเป็นกลุ่มที่มีความมั่นคง ไม่เสื่อมสลาย ชาวบ้านมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของและร่วมรับผิดชอบต่อกุ่ม นอก จากนี้สามารถสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านว่า พวกเขาจะสามารถดำเนินงานต่าง ๆ ต่อไปได้เอง ไม่ว่าจะไม่มีนักพัฒนาอยู่ในชุมชนก็ตาม (ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องการ กลายเป็นสถาบันของกลุ่มชนาการข้าว ชนาการควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป)

บทบาทการทำงานของกลุ่ม ชนาการข้าว ชนาการควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา :
เงื่อนไขที่แสดงให้เห็นถึงการกลายเป็นสถาบันของทั้ง ๓ กลุ่ม

คงได้กล่าวแล้วสถาบันทางสังคมเป็นวิถีทางสำหรับความคิด หรือการ กระทำทางสังคมนรูปแบบใหญ่แบบหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับ ยึดถือในสังคม สถาบันทางสังคม จึงมีความสำคัญต่อการสร้างความเป็นระเบียบความเจริญก้าวหน้าในสังคม สังคมจะเป็น ผู้กำหนดสถาบันขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นของสังคม การเกิดสถาบันเป็น สิ่งที่ต้องใช้เวลา วิธีการกระทำบางอย่าง เมื่อแรกไม่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม แต่ เมื่อเวลาผ่านไปสังคมมีการนำไปใช้ และเป็นที่ยอมรับในสังคม แสดงว่าสิ่งนั้นได้กลาย สภาพเป็นสถาบันขึ้นในสังคมแล้ว วิธีการกระทำสิ่งใดก็ตามถ้ากลายสภาพมา เป็นหรือถูก ทำให้เป็นสถาบันแล้วก็หมายความว่า การได้รับการยอมรับเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างแท้ จริงในสังคม และแนวทางนั้นย่อมจะนำความเจริญมั่นคงมาสู่สังคมด้วย

วิธีการกระทำใดก็ตามจะพิจารณาได้ว่ากลายเป็นสถาบัน ก็โดย

๑. มีการนำไปใช้ในสังคม
๒. เป็นที่ยอมรับในสังคม
๓. ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก
๔. มีเอกภาพปราศจากการถูกครอบงำจากองค์กรภายนอก
๕. มีกฎเกณฑ์บรรทัดฐานที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และมีการแพร่กระจายได้
๖. มีความคงอยู่และเจริญก้าวหน้า (Hanson, in Thomas, ed 1972:38)

เมื่อนำแนวความคิดดังกล่าวมาพิจารณาถึงบทบาทการทำงานของกลุ่มธนาคาร
ข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา และจะเห็นว่ากลุ่มธนาคารข้าว
ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา ก็เป็นวิธีการกระทำอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น
ในชุมชน โดยประชาชนภายในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการภายในชุมชน
ดังนั้นถ้ากลุ่มดังกล่าวสามารถกลายเป็นสถาบันของชุมชนได้ นั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงความ
สามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาของตนเองได้ในระยะยาว

ในการพิจารณาว่ากลุ่มดังกล่าวได้กลายเป็นสถาบันของชุมชนนั้น จะพิจารณา
ตามกรอบแนวคิดข้างต้น ได้ดังนี้

๑. คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากองค์กรได้ อันได้แก่ความสามารถ
ขององค์กรในการให้บริการที่เป็นการแก้ปัญหาของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเฉพาะหน้า
หรือระยะยาว
๒. สร้างการยอมรับให้แก่ชุมชน องค์กร ดังกล่าวจะต้องเป็นที่ระคมความ
ร่วมมือของชาวบ้านและ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ เลือกตัวแทน
และดำเนินการ
๓. องค์กรนั้นสามารถได้รับการสนับสนุนจากภายนอก และมีความสัมพันธ์
ที่ดีต่อองค์กรอื่น
๔. มีความเป็น เอกภาพและเป็นอิสระจากองค์กรภายนอก
๕. มีบทบาทที่เป็นตัวนำการ เปลี่ยนแปลง (Change agents) กล่าวคือ
ต้องมีเกณฑ์บรรทัดฐานที่สามารถแพร่กระจาย และองค์กรอื่นยอมรับและนำไปใช้ได้
๖. องค์กรนั้นจะต้องมีความมั่นคง สามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่แปร
เปลี่ยนไป

เพื่อเป็นการพิสูจน์ให้เห็นจริงว่า กลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่ม
ออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา ที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยความร่วมมือของชาวบ้าน ได้กลายเป็น
สถาบันของชุมชนที่สามารถแสดงบทบาทในการแก้ปัญหาของชุมชนได้เอง และสร้าง

ความเจริญก้าวหน้า มั่นคงให้กับชุมชนในระยะยาว ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อการศึกษาบทบาท
การทำงานของกลุ่มชนาการข้าว ชนาการควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาโดย
ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการกลายเป็นสถาบันข้างต้นมา เป็นแนวในการศึกษาค้นคว้า

บทบาทการทำงานของกลุ่มชนาการข้าว ชนาการควาย กลุ่มออมทรัพย์
เพื่อการพัฒนา

๑. บทบาทในการแก้ปัญหา เฉพาะหน้า และระยะยาวของชุมชน
๒. บทบาทในการสร้างการยอมรับของคนในชุมชน
๓. บทบาทในการมีความสัมพันธ์กับองค์กรอื่น และได้รับความช่วยเหลือ
จากองค์กร เหล่านั้น
๔. บทบาทในการทำงานที่มีเอกภาพ ปราศจากการถูกครอบงำจากองค์กร
ภายนอก
๕. บทบาทในการ เป็นตัวนำการ เปลี่ยนแปลงในชุมชน
๖. ความสามารถจะดำเนินโครงการต่อไปในอนาคต

๑. บทบาทในการแก้ปัญหา เฉพาะหน้าและระยะยาวของชุมชน

ก. บทบาทในการแก้ปัญหา เฉพาะหน้าและระยะยาวของชนาการข้าว

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งเป็นปีที่เริ่มก่อตั้งชนาการข้าว ในปีแรกนี้มีสมาชิก
๑๒ ราย ถือหุ้นรายละ ๕ ถึง คั้งนั้น ชนาการข้าวจึงสามารถสะสมข้าวได้จำนวน ๒๐
ถึง ค้อมาในช่วงฤดูทำนา ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวนาจะขาดแคลนข้าวสำหรับบริโภค และใน
ปีนั้น เป็นปีที่เกิดภาวะฝนแล้ง และชาวบ้านก็ไม่สามารถออกไปรับจ้างนอกชุมชนได้
ชนาการข้าวจึงมีบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้านที่เป็นสมาชิกที่ขาดแคลนข้าว ๔ ราย
๓ รายแรกถูกไปรายละ ๑๐ถึง ที่เหลืออีก ๑ คนถูกไป ๒๐ ถึง ค้อมาช่วงฤดูเก็บเกี่ยว
ปี ๒๕๒๖ สมาชิกได้เพิ่มขึ้นอีก ๑๒ ราย รวมทั้งหมคเป็น ๒๔ ราย และสมาชิกสะสม
ข้าวไว้ได้ ๔๕ ถึง และในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวปี ๒๕๒๗ สมาชิกได้เพิ่มขึ้นเป็น ๓๒ ราย
และสามารถเก็บสะสมข้าวได้ทั้งสิ้น ๓๗๕ ถึง ในปีนี้ชนาการข้าวสามารถให้ผู้ที่ขาดแคลน
ข้าวในการบริโภคตลอดปี ได้ขุมเพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม ๕ - ๑๐ เท่า

จากประโยชน์ที่ธนาคารทำให้กับชาวบ้านนี้เอง ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญ
ของธนาคารข้าวมากขึ้น ดังนั้น ชาวบ้านและนักพัฒนาจึงได้ปรึกษารื้อถอนริเริ่มที่จะ
สร้างฉางเก็บข้าวที่ถาวรขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็อยู่ในระหว่าง รวบรวมกำลัง
เงิน และกำลังร่างกายของชาวบ้านอยู่

นอกจากนี้ความสามารถของธนาคารข้าวในการแก้ปัญหาความทุกข์ยากของ
ชาวบ้าน ไม่ได้มีจำกัดเฉพาะในชุมชนเท่านั้น กรรมการและชาวบ้านยังคิดที่จะสร้าง
หมู่บ้านขยายขึ้น ซึ่งเรื่องนี้กำลังอยู่ในขั้นพูดคุย และได้เริ่มส่งกรรมการจากต่างแคว
ไปเข้าร่วมสัมมนาที่โครงการขยายเกี่ยวกับที่มีภารกิจดำเนินการไปแล้วในที่อื่น

วิธีการของการทำหมู่บ้านขยาย ก็คือ นักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนที่
ทำงานในหลายพื้นที่ ได้ร่วมมือกันส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์กันในพื้นที่พัฒนา
ในแต่ละที่ โดยการนำกรรมการและผู้นำแต่ละหมู่บ้านในเขตพัฒนา มาประชุมแลกเปลี่ยน
ข้อคิดเห็นร่วมกับนักพัฒนาจากองค์กรเอกชนนั้น ๆ การประชุมปรึกษารื้อถอนริเริ่มเพื่อผลักดัน
ให้เกิดรูปคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อเป็นกรรมการกลางในการพิจารณาให้ความช่วย
เหลือในพื้นที่ที่เดือดร้อน คณะกรรมการชุดนี้เรียกว่า "คณะกรรมการประสานงานเพื่อ
การพัฒนา" ชื่อย่อว่า ค.ป.พ. คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่ในการพิจารณาให้ความช่วย
เหลือแก่พื้นที่ในเขตเครือข่ายความสัมพันธ์ เช่นในกรณีที่พื้นที่ใดในเขตเครือข่ายเกิด
ขาดแคลนข้าวขึ้นมา คณะกรรมการชุดนี้ก็จะประชุมปรึกษารื้อถอนริเริ่มเพื่อให้ความช่วย
เหลือ โดยตั้งกองนำป่าข้าว และนำไปทอในเขตท้องที่นั้น เพื่อนำข้าวไปช่วยเหลือ
ในที่ขาดแคลนดังกล่าวนี้โดยที่การตั้ง ค.ป.พ. ได้กระทำสำเร็จ และมีเครือข่าย
ความสัมพันธ์จากเขตพัฒนาหลายพื้นที่ คือ นครสวรรค์ พิจิตร ลำพูน ร้อยเอ็ด ชัยนาท
ส่วนฉะเชิงเทราหมู่บ้านต่างแควเพียงจะเข้าร่วมโครงการ โดยการเข้าร่วมฟังสัมมนา
ด้วย คณะกรรมการดังกล่าวสามารถให้ความช่วยเหลือในพื้นที่ยากจน ๒ พื้นที่ โดย
นำนำป่าข้าวไปทอในอำเภอ คุ้งไค้ จังหวัดลำพูน และอำเภอคอนใหญ่ จังหวัดชัยนาท

ข. บทบาทในการแก้ปัญหา เฉพาะหน้าและระยะยาวของกลุ่มธนาคารควาย

ธนาคารควายเริ่มตั้งแต่เมื่อปี ๒๕๒๕ ในระยะแรกมีควาย ๔ ตัว และให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกที่ไม่มีควายได้ ๔ ครอบครัว โดยธนาคารควายจะให้ควายไปเลี้ยงและใช้งานครอบครัวละ ๑ ตัว แต่ต่อมาคณะกรรมการได้ยืมควายคืนมาจากสมาชิกรายหนึ่ง เนื่องจากได้กระทำผิดระเบียบของธนาคารควาย โคนำควายไปให้ผู้อื่นเช่า ต่อมาได้นำไปใช้ประโยชน์ตามที่ธนาคารได้กำหนดไว้ ควายที่ยืมคืนมานั้นคณะกรรมการได้ให้สมาชิกธนาคารช่วยกันเลี้ยงดูแลรักษารายละ ๑ เกือบ ในปี ๒๕๒๘ มีสมาชิกของธนาคารควาย ๔ รายเท่าเดิม แต่จำนวนควายได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากควายที่สมาชิคนำไปเลี้ยงได้เกิดลูก ดังนั้น ธนาคารจึงมีควายดังนี้ แม่ควาย ๔ ตัว ลูกควาย ๖ ตัว รวมเป็น ๑๐ ตัว ในปัจจุบันนี้สมาชิกได้นำควายไปเลี้ยงและสามารถแพร่พันธุ์และได้นำแม่ควาย และลูกควายส่งคืนธนาคาร และทางธนาคารได้นำความดังกล่าวไปให้ความช่วยเหลือโดยให้สมาชิกที่ยังไม่มีควายได้เขาต่อไปอีก รวมแล้วปัจจุบันมีควายทั้งหมด ๒๕ ตัว

จะเห็นได้ว่า ในส่วนบทบาทของธนาคารควายก็เช่นเดียวกัน สามารถให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกที่ไม่มีควายสำหรับใช้งานได้อย่างแท้จริง และชาวบ้านยังสามารถเข้าใจและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถขยายจำนวนของควายได้มากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา เรื่องการขาดแคลนควายไถนาในระยะยาวได้

ค. บทบาทในการแก้ปัญหา เฉพาะหน้าและระยะยาวของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา

กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนาได้ตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๒๕ เข้ากัน มีจำนวนสมาชิกในตอนแรก ๒๕ ราย เริ่มสะสมตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน เป็นจำนวนเงิน ๔๔๙,๕๐ บาท โดยระดมทุนคนละเล็กน้อย ตามกำลังความสามารถของสมาชิก แต่ละคนที่สามารถสะสมทรัพย์ของคนได้ในแต่ละเดือน ต่อมาสมาชิกได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็น ๓๐ ราย เงินสะสม ๑,๒๔๑.๕๐ บาทในปี ๒๕๒๖ เงินสะสมได้เพิ่มเป็น ๑,๓๓๐ บาท

และในปีนี้มีสมาชิกชอญจำนวน ๕๐๐ บาท เพิ่มไปจ้างวานผู้อื่นช่วยเกี่ยวข้าว มาในต้นปี ๒๕๒๔ เงินสะสมได้เพิ่มเป็น ๒๕,๔๔๔.๕๐ บาท และทางกลุ่มยังให้เงินอุดหนุนแก่สมาชิก กุ๊ม เป็นค่ารักษาพยาบาลอีกประมาณ ๖ ราย จะเห็นว่าตั้งแต่เริ่มตั้งจนถึงปัจจุบันกลุ่ม ออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา ได้ขยายความมั่นคงขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีสมาชิกเพิ่มและกองทุน เพิ่มขึ้น และที่สำคัญกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา สามารถให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิก ที่มีความเดือดร้อนได้อย่างแท้จริงและรวดเร็ว นอกจากนั้นแล้วในช่วงปี ๒๕๒๓ เป็น ช่วงที่ชาวบ้านขาดแคลนข้าวมาก กลุ่มออมทรัพย์ก็ยังมีบทบาทในการให้เงินกู้จากกลุ่ม เป็นกองทุนในการทำงานในหมู่บ้าน เพื่อไ้ชาวบ้านร่วมกันเป็นกองทุนในหมู่บ้าน เพื่อจะได้ ช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนในหมู่บ้าน

นอกจากนี้ในช่วงโครงการปี ๒๕๒๔ นี้ นักพัฒนาฯ ใ้ริเริ่มที่จะผลักดันให้เกิด โครงการช่วยเสริมกลุ่มออมทรัพย์ วิธีการของการช่วยเสริมก็คือ การพยายามจะให้ความรู้และเทคนิคใหม่ในการดำเนินงานกลุ่ม การพยายามให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่อง กลุ่มออมทรัพย์ นอกจากนั้นยังมีโครงการที่จะขยายไปใน ๓ หมู่บ้านใกล้เคียง จะเห็นว่า โครงการดังกล่าวมีขึ้น เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้กับกลุ่ม เพื่อประโยชน์ในอันที่ สามารถดำเนินการแก้ปัญหาของชุมชนในระยะยาวต่อไป

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ากลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถ แก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง และยังมีความเป็นปึกแผ่น มั่นคงที่จะสามารถแก้ ปัญหาได้ในระยะยาวต่อไป

จากบทบาทของทั้ง ๓ กลุ่ม ที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่ากลุ่มทั้ง ๓ สามารถ บรรเทาทุกข์ และแก้ปัญหาความทุกข์ยากขาดแคลนให้กับชาวบ้านได้อย่างจริงจัง และยังสามารถดำเนินการพัฒนาต่อไป โดยอาศัยความร่วมมือของในชุมชน ผู้นำ และที่สำคัญ การแนะนำจากนักพัฒนา เพื่อสร้างการพึ่งตนเองให้กับชุมชน และประยุกต์กิจกรรม ต่าง ๆ เช่น การผลักดันให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มพื้นที่พัฒนาด้วยกัน ตั้ง กองผ้าป่าข้าวและการทำนารวม เพื่อแก้ปัญหาและบรรเทาความเดือดร้อนขาดแคลน ภายในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงด้วย

๒. บทบาทในการสร้างการยอมรับของคนในชุมชน

ในระยะแรกของการตั้งกลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา นั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ พวก คือ พวกที่เข้าร่วมคิด และผลักดันให้เกิดกลุ่มทั้ง ๓ ขึ้นมา พวกที่ ๒ คือ พวกที่คอยอยู่ห่าง ๆ ว่ากรรมการและชาวบ้านกลุ่มแรกจะทำอะไรและมีผลอย่างไร กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมอื่น ในระยะแรกแต่ประสบความสำเร็จล้มเหลว พวกที่ ๓ คือ พวกที่ไม่สนใจและบางครั้งอาจพูดคัดค้านโครงการคิดว่าไม่ได้ช่วยเหลือชาวบ้านจริง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เคยเข้าร่วมกิจกรรม ในระยะแรกเริ่มของโครงการ เช่นเดียวกัน และปัจจุบันยังคงเป็นหนี้โครงการอยู่ (นายไพบร เนตรหาญ, สัมภาษณ์) ต่อมาเมื่อโครงการดำเนินไปเรื่อย ๆ และสามารถช่วยเหลือชาวบ้านที่ขาดแคลนได้จริง ชาวบ้านในกลุ่มที่ ๒ ก็เริ่มเข้าร่วมโครงการด้วยเรื่อย ๆ ก็จะได้เห็นได้จากในระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งกลุ่มธนาคารข้าวในปี ๒๕๒๕ มีสมาชิกเข้าร่วม ๑๒ คน ต่อมาเพิ่มเป็น ๒๔ คน และ ๓๒ คน กรรมการและชาวบ้านคาดว่าชาวบ้านจะเข้าร่วมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนธนาคารควายในระยะแรกมีชาวบ้านเข้าร่วม ๔ คน ต่อมาเพิ่มขึ้นเป็น ๒๕ คน ส่วนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาก็เช่นเดียวกัน ในระยะแรกมีสมาชิก ๒๔ คน ต่อมาเพิ่มเป็น ๓๐ คน จะเห็นว่าทุกกลุ่มมีแนวโน้มเป็นที่ยอมรับของชุมชนเพิ่มขึ้น และชาวบ้านมีความคาดหวังว่าทุกกลุ่มจะขยายใหญ่และเป็นที่ยอมรับของชุมชนเพิ่มมากขึ้น คณะกรรมการได้กล่าวว่า "กลุ่มทั้ง ๓" ซึ่งเราถือว่าเป็นกลุ่มแกนนำ ในการพัฒนาของหมู่บ้านเราจะต้องโตขึ้นเรื่อย ๆ และจะเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น แม้จะมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่ง (คือกลุ่มที่ ๓) จะไม่เห็นด้วยและพูดคัดค้านอยู่ แต่เรามั่นใจว่าต่อไปพวกเขาจะเข้าใจ และหันมายอมรับแน่นอน" (พร จันทรฤทธิ และไพบร เนตรหาญ, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนก็แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

"ตอนแรกที่กลุ่มออมทรัพย์ตั้งขึ้นใหม่ ๆ ผมก็อยู่เฉย ๆ ก่อนว่าเขาทำอะไรกัน และคุยกับพวกที่เขา เป็นสมาชิกก่อน ๆ ที่สุดผมก็เห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์สามารถช่วยเหลือได้จริง อย่างเช่น เพื่อนผมลูกป่วยไปขอยืมเงินฉุกเฉินเขาก็ให้ยืม ดังนั้น ต่อมาผมจึงเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ด้วย" (นายบรรทม เกิกศรี, สัมภาษณ์)

"กลุ่มธนาคารข้าวเป็นกลุ่มที่มีประโยชน์ต่อหมู่บ้านเรามาก เพราะหมู่บ้านเรามีคนยากจนเยอะ ถ้าใครขาดเหลือจะไ้ช่วยกันไ้" (วิจิตร สอนธานี, สัมภาษณ์)

"ผมเห็นว่าธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้าน เพราะเป็นกลุ่มที่สามารถจูงใจให้คนรู้จักคิด รู้จักทำ และมีความรับผิดชอบเห็นประโยชน์ของส่วนรวม และผมคิดว่ากลุ่มทั้ง ๓ สามารถจะขยายไ้เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมากขึ้นกว่านี้แน่" (สุกิจ คเสนา, สัมภาษณ์)

"ผมเห็นว่ากลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาจะไปไ้ยาวนาน เพราะสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ชาวบ้านหันมาให้ความสนใจ และยอมรับว่าเป็นกลุ่มที่สามารถจะนำหมู่บ้านไปสู่การพัฒนาไ้" (คำหล้า ปิณฑอง, สัมภาษณ์)

"ผมเห็นว่ากลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาเป็นกลุ่มที่มีประโยชน์ต่อชาวบ้านมาก เป็นกลุ่มที่สามารถจะเติบโตเป็นที่ยอมรับของชุมชนต่อไป คุไ้จากตั้งแต่เริ่มตั้ง แม้ว่าจะมีอุปสรรคหลายอย่างแต่ชาวบ้านกลุ่มเล็ก ๆ ก็ผลักดันให้กลุ่มทั้ง ๓ เกิดขึ้นมาไ้และก็ขยายจำนวนสมาชิกขึ้นเรื่อย ๆ และผมซึ่งเป็นกรรมการคนหนึ่ง ก็คิดว่าจะขยายความคึกคักความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มเหล่านี้ ให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ ใ้รับรู้เพิ่มขึ้น เพื่อให้กลุ่มทั้ง ๓ เป็นจตุรรม และเป็นแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้าน" (สะอาก แหนล้าโย, สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นไ้ว่า ธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา ไ้แสดงบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน จนสามารถสร้างการยอมรับของคนในชุมชน การยอมรับเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ของชุมชนและค่อยขยายกว้างขึ้น และมีแนวโน้มว่าชาวบ้านจะใ้การยอมรับเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นจึงเป็นที่แน่นอนว่ากลุ่มทั้ง ๓ จะเป็นกลุ่มที่อยู่ในชุมชนอย่างมั่นคงถาวรไ้

๓. บทบาทในการมีความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นและใ้ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กร เหล่านั้น

กลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา กว่าจะเป็นรูปเป็นร่าง และมีการทำงานที่เป็นระบบไ้ก็ค้วยการใ้ได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุน

สนับสนุนจากหลายหน่วยงาน ทั้งของรัฐและเอกชน ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

ความช่วยเหลือที่ได้รับจากหน่วยงานของรัฐ

ในปี ๒๕๒๕ ซึ่งเป็นปีที่เริ่มก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวในระยะเริ่มแรกนี้ได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐในพื้นที่หลายหน่วยงาน เช่น

๑. ได้รับความร่วมมือจากนายอำเภอสนามชัยเขต คณะกรรมการสภาตำบลคูยายหมื่น สมาชิกสภาจังหวัดฉะเชิงเทรา ในเรื่องการอำนวยความสะดวกในการจัดตั้งและขอแนะนำหลายประการในการจัดตั้ง
๒. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ พัฒนาการอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ ปศุสัตว์อำเภอ สหกรณ์อำเภอ เพื่อให้ความรู้ ฝึกอบรมทางวิชาการ

หลังจากโครงการ เป็นรูปเป็นร่างแล้วก็ได้รับความสนับสนุนจากอีกหลายหน่วยงานที่มาให้ความรู้ทางวิชาการ เช่น

๓. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำจังหวัดไค้มาให้ความรู้ในเชิงวิชาการ โดยได้เข้ามาให้ความรู้หลายครั้ง
๔. วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา ได้เข้ามาอบรมเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากนี้ยังได้ส่งผู้นำชุมชนไปรับการฝึกอบรม จากวิทยาลัยครูอีกหลายครั้งด้วยกัน

ความช่วยเหลือที่ได้รับจากหน่วยงานเอกชน

ความช่วยเหลือที่ได้รับจากหน่วยงานเอกชน ส่วนใหญ่จะเป็นความช่วยเหลือในด้านวิชาการ โดยการเข้ามาฝึกอบรม การไปทัศนศึกษาและการร่วมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีหลายหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ได้แก่

๑. โครงการบ้านแก่นโรงวัว จังหวัดตาก ได้รับความช่วยเหลือในด้านข้อคิดเห็น และประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน และการไปศึกษาดูงานในหมู่บ้านแห่งนี้

๒. มุลินธิศุภมิตรแห่งประเทศไทย ได้ให้ข้อและเปลี่ยนแปลงและประสบการณ์ในเรื่องการพัฒนาชุมชน

๓. มุลินธิระ เจริญเทธา เพื่อการพัฒนา ได้ให้ข้อและเปลี่ยนแปลงและประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน

๔. โครงการปฏิบัติการ เกษตรและพัฒนา ที่บ้านคอนแค้น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้ความรู้ในเรื่องการจัดตั้ง กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา

๕. โครงการอนุเคราะห์เด็ก (นอร์เวย์) จังหวัดขอนแก่น ได้ให้ความรู้ในเรื่องกลุ่มธนาคารข้าว และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา และได้มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์ในการพัฒนา และไปปฏิบัติงานที่บ้านกระพี จังหวัดขอนแก่น

๖. ชุมชุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด ได้มาให้ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา

๗. นายชวัญชัย รักษาพันธุ์ บ้านเทพาราช อำเภอบ้านโพธิ์ ได้เข้ามาแนะนำเกี่ยวกับการทำนา

จะเห็นว่าว่าที่ธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา จะเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา นั้น ได้รับความช่วยเหลือจากหลายหน่วยงาน ทั้งเอกชนและรัฐบาล และองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือเหล่านั้น ก็ไม่ได้มีบทบาทเข้ามาจัดการหรือครอบงำ ความคิด หรือการดำเนินงานของชุมชนเลย เพียงแต่จะเป็นผู้ให้ความรู้ และแนะนำประสบการณ์การทำงานบางอย่างเท่านั้น

๘. บทบาทในการทำงานที่เป็นเอกภาพปราศจากการถูกครอบงำจากองค์กรภายนอก

ได้กล่าวแล้วว่าก่อนที่ธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา จะเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ในชุมชนนั้นได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ทั้งของรัฐและเอกชน แต่การช่วยเหลือนั้นก็ เป็นเพียงในแง่วิชาความรู้ และแนะนำบางสิ่ง

เกี่ยวกับประสบการณ์ หรือปัญหาอุปสรรคที่ได้จากการทำงานในแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น
องค์กร เหล่านั้นไม่เคยมีบทบาทครอบงำความคิด และวิธีการดำเนินงานของชุมชนเลย
ชาวบ้านได้กล่าวว่

"ชนาการข้าว และกลุ่มออมทรัพย์เกิดขึ้นมาได้ ก็ด้วยความร่วมมือกันของ
ชาวบ้าน และกรรมการที่ได้ไปรู้ไปเห็นงานในที่อื่น แล้วนำมาปรึกษากันในหมู่บ้าน
เราเองจึงเกิดกลุ่มชนาการข้าวและกลุ่มออมทรัพย์ของชาวบ้านขึ้นมา" (พร จันทรฤทธิ,
สัมภาษณ์)

"กว่าจะเป็นชนาการข้าวขึ้นมาได้ก็ไปรู้ไปเห็นการทำงานในหลายที่ เห็น
ทั้งข้อดีข้อเสียในแต่ละที่ แล้วเอามาปรึกษากันในหมู่บ้านเราเอง ก็เห็นว่าบ้านเรานี้
ก็น่าที่จะมีชนาการข้าวขึ้นมาได้ กังนั้น จึงได้มีการปรึกษาว่จะจัดการอย่างไร ร่วม
กันปรึกษายู่นานจนเป็นชนาการข้าวขึ้นมาทุกวันนี้ (ใบสร เนตรหาญ, สัมภาษณ์)

ในค่านวิธีการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม ก็จะมีกรรมการที่มาจากการเลือก
ตั้งเป็นผู้ดำเนินการ แต่การตัดสินใจแต่ละครั้ง เช่น การจะให้ชาวบ้านคนใดเยี่ยม
ข้าว นอกจากจะได้รับความเห็นชอบจากกรรมการแล้ว ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิในการ
ออกความเห็น เพราะการตัดสินใจแต่ละครั้งจะต้องผ่านที่ประชุม ชาวบ้านเสมอ แม้
แต่ตัวนักพัฒนาเอง ก็ไม่มีบทบาทจะไปตัดสินใจได้ว่าใครควรจะทำอะไร นักพัฒนาจะ
เป็นผู้คอยอยู่ห่าง ๆ และคอยสนับสนุนบางเรื่องเท่านั้น สิ่งที่สามารเห็นได้ชัดว่านักพัฒนา
ไม่มีส่วนไปครอบงำความคิดการตัดสินใจของชาวบ้านก็คือ แม้ว่าในระยะหลังที่นักพัฒนา
ไม่ได้อยู่ประจำในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็สามารถจัดการกิจกรรมต่าง ได้ด้วยตัวเอง คงมี
การประชุมปรึกษาหารือกันทุกเดือน เหมือนเดิม

สำหรับระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชนาการข้าว ชนาการควาย และกลุ่ม
ออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา นั้นก็มาจากการร่วมคิดร่วมปรึกษากันของชาวบ้าน ไม่ได้มา
จากการลอกเลียนแบบจากหน่วยงานหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเลย เพียงแต่ได้มีการ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันกับองค์กรอื่น เพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นหาจุดค่อยจุดดีใน

การทำงาน และนำมาปรับปรุง ซึ่งก็เป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย โดยไม่มีองค์กรใดครอบงำองค์กรใดเลย

จึงอาจกล่าวได้ว่า ธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา มีความเป็นเอกภาพ ปราศจากการถูกครอบงำโดยหน่วยงานใด หรือองค์กรใดขององค์กรหนึ่ง

๕. บทบาทในการ เป็นตัวนำการ เปลี่ยนแปลงในชุมชน

จากที่กล่าวในหัวข้อแรกว่า ธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาตัวเองให้เป็นสถาบันในชุมชนที่มีความมั่นคง และสามารถเป็นสถาบันที่สามารถสร้างกองทุนหมุนเวียนในชุมชน ไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และชุมชนอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มธนาคารข้าว และกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนา อีกทั้งยังได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสร้างความร่วมมือของคนในระดัชุมชนให้มีความรักและสามัคคีกันมากขึ้น (ถึงแม้ว่ายังเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ก็ตาม แต่มีหนทางที่จะขยายออกไปในอนาคต) ดังจะเห็นจากคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า "ตอนนั้นผมกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็นขึ้น ไม่เหมือนเมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ ไม่คบค้าสมาคมกัน ไปไหนมาไหนก็ต้องพกปืน เพราะมีการปล้นฆ่ากันมาก" (พร จันทรฤทธิ์, สัมภาษณ์) ชาวบ้านอีกคนหนึ่งกล่าวว่า "เมื่อก่อนพูดแต่เรื่องมันกับมัน (มันสำปะหลัง) เรื่องอื่นไม่รู้จะพูดเรื่องอะไร หรือไม่อย่างนั้นก็หนีตากัน แต่เดี๋ยวนี้มีปัญหาเรื่องท่ามาหากินก็หันมาปรึกษาหารือกัน" (สุกใจ คะเสนา, สัมภาษณ์) หรือคำพูดของชาวบ้านอีกคนว่า "เดี๋ยวนี้ข้าวเป็นโรค สัตว์เป็นโรค ก็รู้จักที่จะเอาไปให้เกษตรกรอำเภออุ และเอายามาพร้อมเมื่อก่อนไม่รู้เรื่องอยู่ใครอยู่มัน" เดี๋ยวนี้พูดคุยกันถึงรู้ว่าต้องเอาไปให้ทางอำเภอ" (นิคม พุ่งเพลง, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ยังสามารถสร้างประสบการณ์ ให้แก่คนในชุมชนได้มองเห็นว่าการร่วมมือสามัคคีกันดังกล่าว สามารถแก้ปัญหาได้หลายปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนให้ลุล่วงไปได้ และได้ขยายความร่วมมือดังกล่าวขึ้นเป็นพื้นฐานในการสร้างกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน

ต่อไป ก็จะได้เห็นได้จาก การ เกิดกลุ่มงานกิจขึ้นในชุมชน เพื่อช่วยครอบครัวที่ได้รับ ความเดือดร้อนจากการตายของสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครอบครัว ซึ่งกลุ่มนี้เกิดจากการ ที่ชาวบ้านและผู้นำมาปรึกษาหารือกันถึงปัญหาความเดือดร้อนของครอบครัวที่มีคนตายขึ้น และไม่มีเงินค่าทำศพ และถ้าในกรณีหัวหน้าครอบครัวตายแล้วยิ่งทำให้ครอบครัวนั้น ได้รับความเดือดร้อนมาก เพราะชาุกู้ที่จะหารายได้มาจุนเจือครอบครัว โดยเฉพาะ ในระยะคนที่ครอบครัวนั้นยังไม่สามารถปรับตัวได้ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน ที่ประชุมจึงตกลงที่จะร่วมกันบริจาคเงินช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์เฉพาะ หน้า กลุ่มงานกิจจึงเกิดขึ้นในชุมชนในเดือนมีนาคม ๒๕๒๔ โดยจะเก็บจากสมาชิก ครอบครัว ๑๐ บาท ในกรณีที่มีคนตายขึ้นในครอบครัวของสมาชิกคนอื่น ภายในหมู่บ้าน ซึ่งคนในหมู่บ้านเกือบ ๖๐ % ได้เข้าร่วมในกลุ่มนี้

นอกจากจะตั้งกลุ่มในหมู่บ้านแล้ว จากการ เรียนรู้ที่ได้จากกลุ่มธนาคาร ชาว ในเรื่องการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ เพื่อสร้างความมั่นคงและช่วยเหลือผู้ที่ได้รับ ความเดือดร้อนในชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นผู้นำและชาวบ้านจึงได้ขยายหน่วยงานเข้าไปใน พื้นที่ใกล้เคียง โดยสามารถรวมสมาชิกบ้านแหลมเขาจันทร์ นาน ซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียง ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด ๒๐๐ ครอบครัว โดยผู้นำและชาวบ้านเป็นแกนกลางในการ ดำเนินการ

นอกจากนั้น คณะกรรมการและชาวบ้านบางส่วนยังได้มีการ ผลัดเปลี่ยนกัน ไปศึกษาดูงาน (การศึกษาดูงานเกิดขึ้นจากการตัดสินใจ และความต้องการของคนใน ชุมชนและการสนับสนุนทางด้านการเงินจากองค์กรแคร์ เดว ซอม) การพัฒนาชุมชนภายใน พื้นที่นั้นเพื่อนำกลับมาใช้ในชุมชนของตน แต่ไม่ใช่เป็นการลอกเลียนแบบจากที่อื่นหาก แต่เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ที่ได้เข้าใจถึงสภาพปัญหาและผลสำเร็จตลอดจนความ ล้มเหลวต่าง ๆ ของงานว่ามีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น และนำ แนวคิดและสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นกลับมาพูดคุยกัน และนำประสบการณ์จากการที่ได้ทำงาน ในพื้นที่ของตนมาประกอบการแก้ไขปรับปรุงต่อไป

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นบทบาทในการนำการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับปรุง
 คำนวณวิถีทางเศรษฐกิจ ให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาความทุกข์ยากต่าง ๆ ได้ ขณะเดียวกัน
 กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตั้ง ๓ กลุ่มดำเนินการอยู่ และหรือผลักดันให้เกิดขึ้น ได้เป็นกิจ
 กรรมที่มีส่วนพัฒนาสำนึกและเสริมศักยภาพของชุมชนให้สูงขึ้น โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่
 ดำเนินการ ได้เป็นเสมือนแบบฝึกหัดในวิถีชีวิตที่เป็นจริงของชุมชน ที่ฝึกหัดให้ชุมชน
 เห็นถึงศักยภาพของตนเองในการรวมกลุ่มกัน ได้สร้างประสบการณ์ในการทำงานร่วม
 กัน ประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่จะติดต่อสื่อสารกับคนต่างระบบ ประสบการณ์ในการ
 เปิดโลกทัศน์ ความคิดของคนที่กว้างขวางขึ้น รู้จักประยุกต์เอาคุณค่าต่าง ๆ ภายใน
 ชุมชนมาประยุกต์ให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ประสบการณ์สำคัญในการรู้จักแสวงหาทรัพยากรท้องถิ่น ประสานงานกับทรัพยากรจาก
 ภายนอกชุมชน มาใช้ในการพัฒนาชุมชนของตน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น และให้
 ประสบการณ์แก่ชาวบ้านท่ามกลางการทำงาน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนจากองค์กร
 ภายนอกชุมชน โดยผ่านกระบวนการศึกษาทำงาน และการนำนักพัฒนาและบุคคลภายนอก
 ชุมชนเข้ามา เยี่ยมเยียนและแลกเปลี่ยนทัศนคติกับคนภายในชุมชนนั่นเอง

๖. ความสามารถจะดำเนินโครงการต่อไปในอนาคต

ความสามารถในการที่จะดำเนินโครงการต่อไปในอนาคตด้วยตัวเองของชาว
 บ้านมีไม่น้อยที่เกี่ยว ชาวบ้านและกรรมการได้แสดงออกถึงความมั่นใจว่าจะสามารถ
 ดำเนินงานต่อไปได้ด้วยตนเอง เพราะเขาคิดว่าธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่ม
 ออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากตัวชาวบ้านเอง ไม่ได้ใช้เงินจากภาย
 นอกและทุกคนที่มีความมุ่งมั่นที่จะให้เป็นแกนนำในการพัฒนา กังนั้น จึงสามารถจะดำเนิน
 งานต่อไปได้ เพราะในปัจุบันนักพัฒนาการเริ่มถอนตัวออกไปแล้ว จะเขาหมู่บ้าน
 ประมาณ ๕ - ๖ เดือนต่อครั้ง ชาวบ้านก็ยังสามารถดำเนินงานกันเองได้ ยังมีกา
 ระประชุมปะกันเหมือนเดิม และกิจกรรมก็เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ

จากการสัมภาษณ์คุณเกษม เพชรนที นักพัฒนา พบว่าเขามีความพอใจในผลงานระยะหลังนี้มาก เขาคิดว่ากรรมการและชาวบ้านไค้ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มากด้วยตัวเองและที่สุกก็ยิ่งรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาไค้ จึงคิดว่าในอนาคตเขาก็จะยืนด้วยตัวเอง แต่ก็มีการส่งเสริมความรู้ใหม่ ๆ ให้แก่เขา เพื่อเปิดโลกทัศน์ในการพัฒนาต่อไป

อาจกล่าวไค้ว่าทั้งนักพัฒนาและกรรมการในหมู่บ้าน และชาวบ้านต่างมีความมั่นใจในกลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา ที่จะดำเนินการต่อไปในอนาคตไค้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันไค้พยายามที่จะขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันไปในเขตพื้นที่ใกล้เคียง ๓ หมู่บ้าน โดยความร่วมมือสนับสนุนของผู้นำชุมชนและชาวบ้าน และการคอยช่วยสนับสนุนของนักพัฒนา และที่เห็นไค้ได้อย่างชัดเจนว่าชาวบ้านจะสามารถดำเนินการพัฒนาต่อไปไค้ในอนาคตคือ ตั้งแต่ปี ๒๕๒๗ ชาวบ้านไค้เริ่มสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนโดยไค้มีการร่วมกันทำนารวมขึ้นในหมู่บ้านโดยคนในชุมชนจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปบำรุงรักษา และทำการผลิตเพื่อนำผลิตผลไค้เป็นกองทุนของธนาคารข้าว สิ่งนี้ทำให้เห็นถึงภาพที่ชัดเจนของทิศทางการพัฒนาสถานะขององค์กรประชาชนแห่งนี้ไค้อย่างชัดเจนขึ้น ทำให้เกิดความมั่นใจที่จะสรุปว่าโครงการดังกล่าวน่าจะพัฒนาต่อไปไค้อย่างค่อนข้างมั่นคง

สรุปแล้วจะเห็นไค้ว่าธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา (ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดจากการร่วมมือและผลึกคั้นของชาวบ้านเอง) ไค้กลายเป็นสถาบันของชุมชนที่สามารถแสดงบทบาทในการแก้ปัญหาทั้งเฉพาะหน้าและระยะยาวของชุมชนไค้ จนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน อีกทั้งยังแสดงบทบาทในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนผลึกคั้นให้เกิดกิจกรรมใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน จนทำให้เห็นศักยภาพของชุมชนในอนาคตจะดำรงอยู่ไค้ และสามารถแก้ปัญหาของคนเองไค้ในอนาคต

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาภายในชุมชนที่มีผลจากการผลึกคั้นส่งเสริมจากองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นองค์กรภายนอกชุมชน โดยที่องค์กรพัฒนาเอกชนดังกล่าวมีบทบาทเป็นเพียงผู้กระตุ้น ผู้ส่งเสริมเท่านั้น ไค้ไค้เป็น

ผู้ลงมือทำเองจากบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนดังกล่าว ช่วยกันความกระตือรือร้นของผู้นำในอันที่จะพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีส่วนผลักดันให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการที่จะเข้าร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน การเข้าร่วมของชาวบ้านจะเป็นไปด้วยความเต็มใจ ความรู้ตัวไม่ได้อยู่ภายใต้การบังคับ หรือถูกบังคับให้เข้าร่วม ชาวบ้านจะเข้าร่วมในขบวนการพัฒนานับตั้งแต่ การวิเคราะห์ปัญหา ว่าในหมู่บ้านเผชิญกับปัญหาที่สำคัญอะไร มีสาเหตุมาจากอะไร เมื่อทราบปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหา ชาวบ้านก็จะแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาว่าปัญหาแบบนี้ควร จะใช้วิธีการอย่างไรในการแก้ปัญหาและที่สุดก็จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทางในการแก้ปัญหาและวางโครงการหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา เมื่อตัดสินใจและวางโครงการในการแก้ปัญหาแล้ว ชาวบ้านก็จะมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการตามโครงการ เพื่อการแก้ปัญหานั้นสามารถบรรลุเป้าหมาย เพื่อจะมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการปฏิบัติตามโครงการนั้น ๆ นอกจากนี้ชาวบ้านก็จะมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการที่ไ้ทำไปแล้วควยว่า จะสามารถแก้ปัญหาได้จริงจังกแค่ไหน

การมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าว สามารถผลักดันให้เกิดกลุ่มแกนนำ (ธนาคารข้าว ธนาคารควาย และกลุ่มออมทรัพย์) ในการพัฒนาหมู่บ้านขึ้น กลุ่มดังกล่าวสามารถที่จะดำเนินการแก้ปัญหาของชุมชนได้ ทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและระยะยาว เป็นกลุ่มที่เป็นที่ยอมรับของคนภายในชุมชน ชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความรับผิดชอบต่อกัน เป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกแต่เป็นกลุ่มที่มีความเป็นอิสระปราศจากการถูกรอบงำจากภายนอก เป็นกลุ่มที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน และสร้างความเจริญก้าวหน้าขึ้นในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มที่มีความมั่นคงไม่เสื่อมสลายและสามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคต ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการพัฒนาที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมไม่ว่าจะออกมาในรูปกิจกรรมหรือพฤติกรรมใด ซึ่งในที่นี้แสดงออกมาในรูปของการ เกิดกลุ่มแกนนำในการพัฒนา (กลุ่มธนาคารข้าว ธนาคารควาย กลุ่มออมทรัพย์) ยังได้กลายเป็นสถาบันของชุมชนที่มีศักยภาพในการสนองตอบปัญหาและความต้องการของชุมชนได้ตลอดไป ซึ่งสิ่งนี้แสดงให้เห็นถึง การพึ่งพาตนเอง และดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองของชุมชน